

ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΕΘΝΙΚΟΥ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Εργαστήριο Επιστημολογίας, Ιστορίας και Ηθικής της Ιατρικής

Διευθύντρια: Καθηγήτρια Μαριάννα Καραμάνου

Η άσκηση της ιατρικής στην Μινωική, Μυκηναϊκή και Ομηρική περίοδο

Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι και
η θεμελίωση της ορθολογικής σκέψης στην ιατρική

Δρ Κωνσταντίνος Χρ. Γκρίτζαλης
kgritz@hcmr.gr

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2025-2026

Πίνακας χρονικών υποδιαιρέσεων των πολιτισμών του χαλκού στην Ελλάδα.

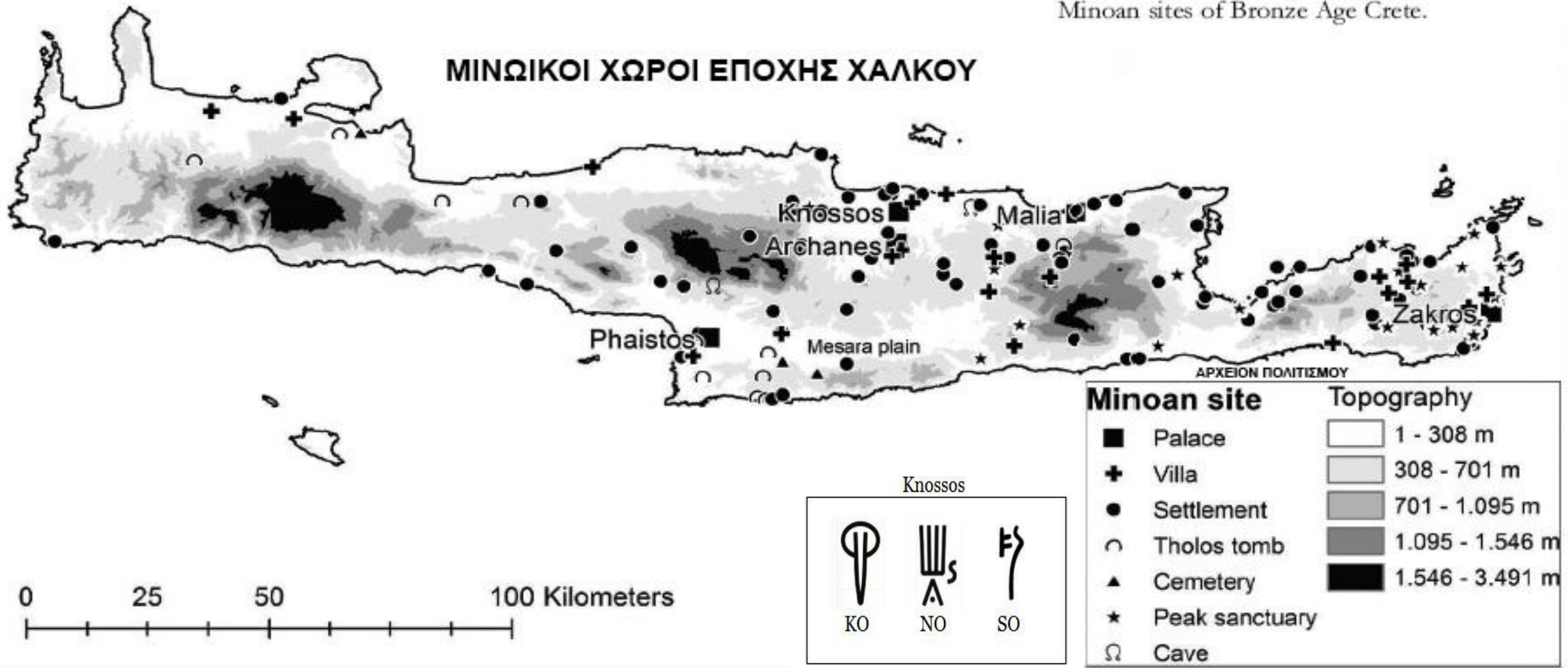
ΠΕΡΙΟΔΟΙ	ΒΑ ΑΙΓΑΙΟ	ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	ΚΥΚΛΑΔΕΣ	ΚΡΗΤΗ
ΥΣΤΕΡΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ 1600-1100 π.Χ.	ΚΡΗΤΟΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ			ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΚΡΗΤΗ 1700-1450 π.Χ.
ΜΕΣΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ 1900-1600 π.Χ.				ΠΑΛΑΙΟ-ΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΚΡΗΤΗ 1900-1700 π.Χ.
ΠΡΩΙΜΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ 3000/2800-2000/1900 π.Χ.	ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΜΕΣΟΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΚΡΗΤΗ
		ΠΡΩΤΟ-ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΠΡΩΤΟ-ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

- A)** Προϊπποκρατική ιατρική
- B)** Ιπποκρατική ιατρική
- Γ)** Αλεξανδρινή ή Ελληνιστική ιατρική
- Δ)** Ελληνορωμαϊκή ιατρική
- Ε)** Βυζαντινή ιατρική

Minoan sites of Bronze Age Crete.

ΜΙΝΩΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΠΟΧΗΣ ΧΑΛΚΟΥ

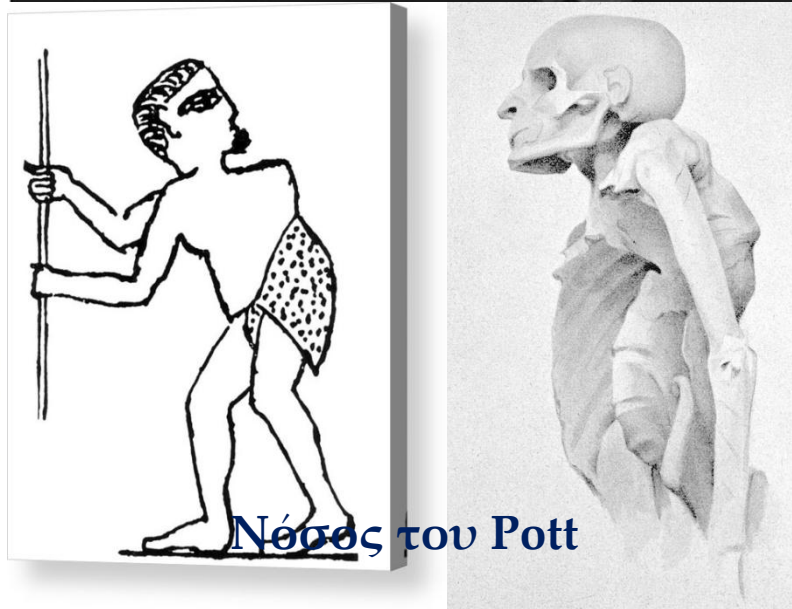
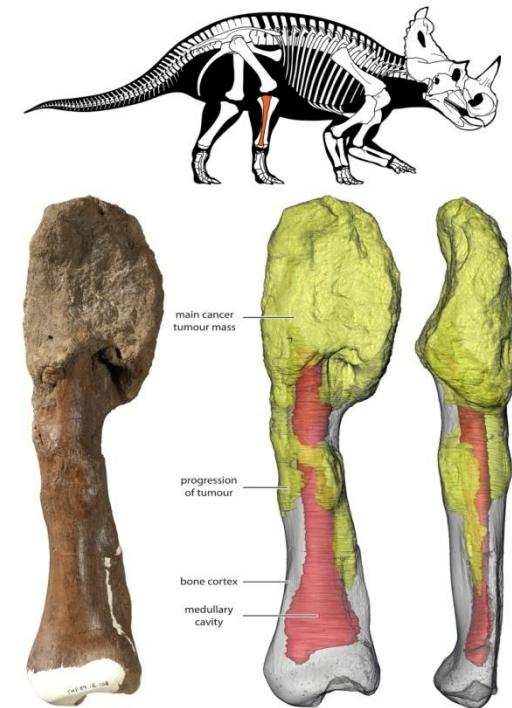
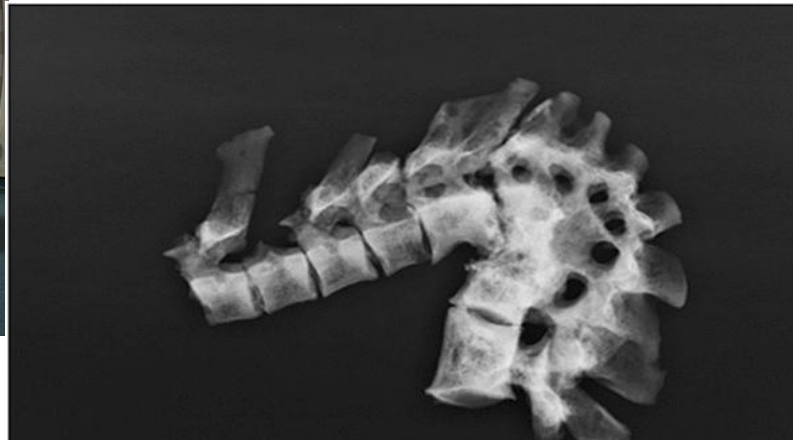
Χάρτης της Κρήτης με μινωικούς χώρους της Εποχής Χαλκού

ΠΑΛΑΙΟΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΠΑΛΑΙΟΪΑΤΡΙΚΗ

- Ευρήματα ανασκαφών
- Επιγραφές
- Αγάλματα
- Απεικονίσεις
- Απολιθώματα
- Πάπυροι
- Αρχαία Ελληνική Γραμματεία
- MRI

Άνθρωπος της Java
(*Homo erectus erectus*,
παλαιότερα επίσης και
Anthropopithecus erectus,
Pithecanthropus erectus
700,000 έως 1,490,000 ετών.

Μηνιγγίτιδα

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΚΕΛΕΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ:

- Ηλικία
- Φύλλο
- Δίαιτα
- Τραυματισμοί
- Συνήθειες ατόμου
- Βαθμοί Συγγένειας
- Παθολογική αιτία θανάτου - Ασθένειες
- Ιατρικές μέθοδοι

ΜΕΤΩΠΙΣΜΟΣ – ΒΡΑΧΥΚΕΦΑΛΙΑ

Tomb 8c

Ήπια βραχυκεφαλία

Προχωρημένο στάδιο

Wormian Bones

ΟΣΤΕΩΜΑ

Θαλασσαιμία ή νόσος του Cooley

- Πάχος κρανιακού οστού
- Σπογγώδες οστό

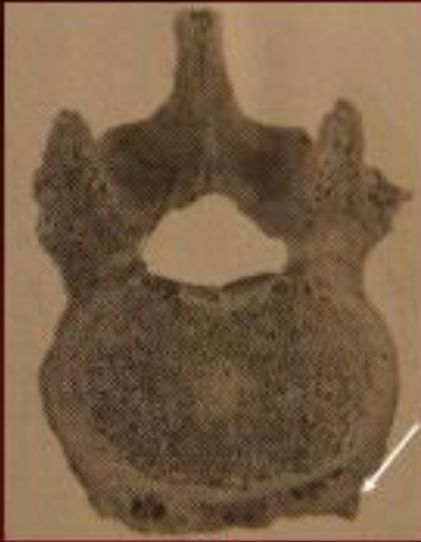
Πορώδης Υπερόστωση

ΟΣΤΕΟΠΟΡΩΣΗ

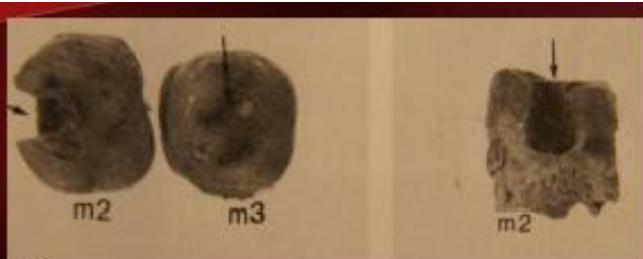
ΣΠΟΝΔΥΛΟΑΡΘΡΙΤΙΔΑ

Οι εκφυλιστικές αλλοιώσεις του σπονδύλου (εξοστώσεις, αμυχές) σχετίζονται με την ανύψωση και τη μεταφορά βάρους στο κεφάλι.

ΕΞΟΣΤΩΣΕΙΣ

Τερηδόνα

Περιοδοντίτιδα

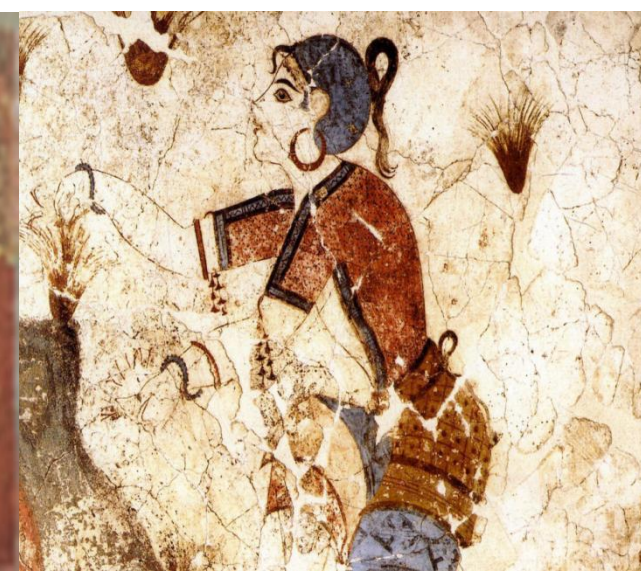
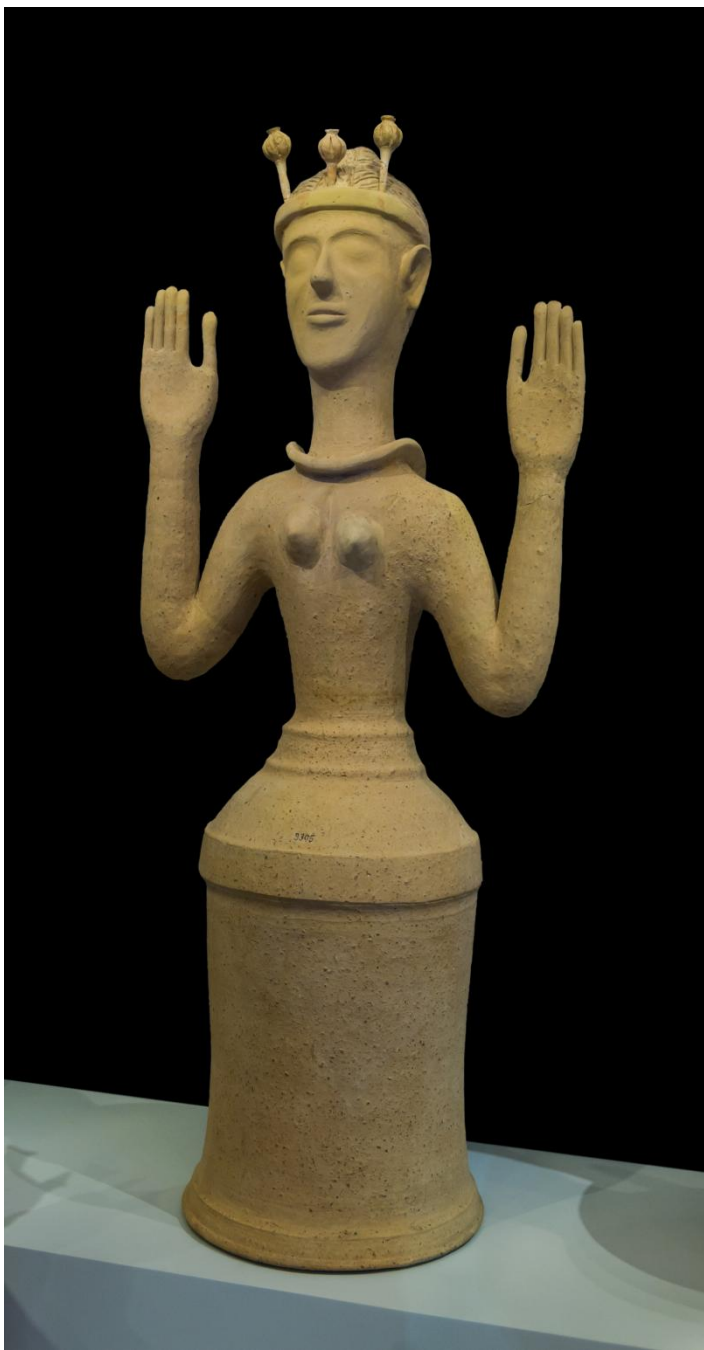
TORUS MANDIBULARIS

Οστεώδης ανάπτυξη κατά μήκος της κάτω γνάθου

14

15

ΕΙΔΗ ΦΑΡΜΑΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΦΥΤΙΚΑ

- Στρύχνος
- Κύμινο
- Οποπάναξ
- Κράμβη
- Θηλύπτερις
- κ.α.

ΖΩΙΚΑ

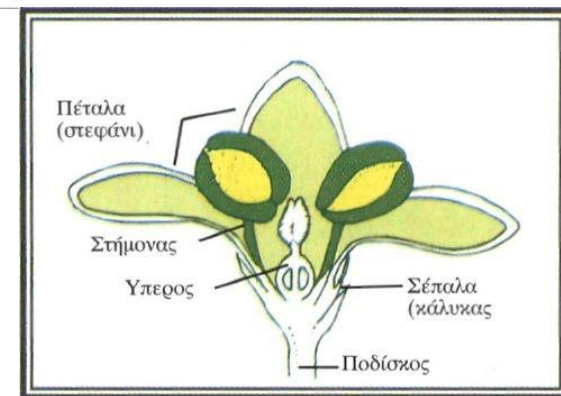
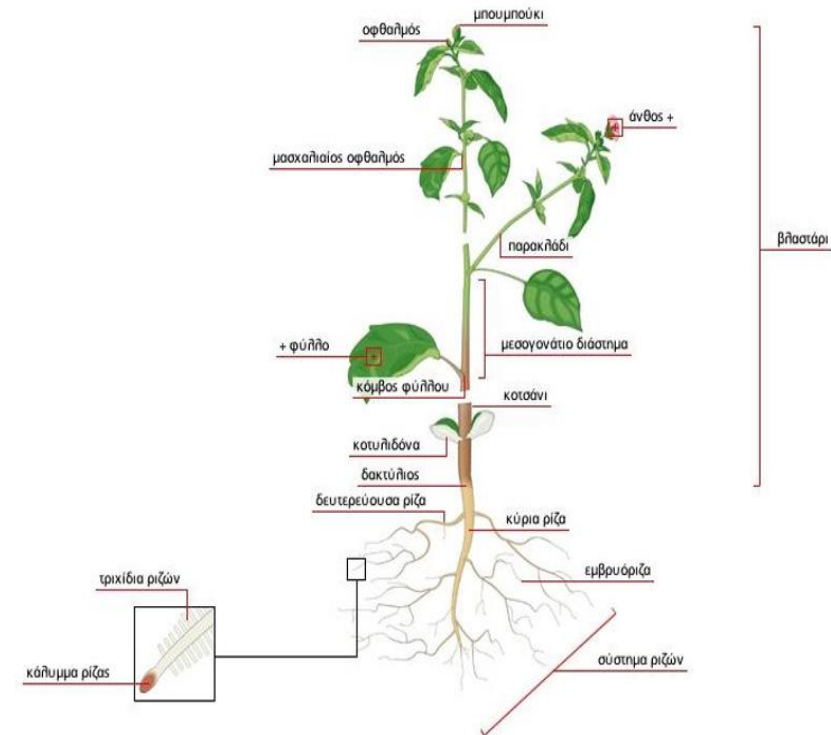
- Ρύπος ή ψημένη μήτρα ημιόνου
- Εγκέφαλος βατράχου και λίπος λέοντος
- Λίπος και κρέας πάπιας
- κ.ά

ΜΕΤΑΛΛΑ – ΟΡΥΚΤΑ

- Ψιμμύθιον (λευκό του μολύβδου)
- Στηπτυρία
- Λημνία γη
- κ.α.

ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ

- Φυτικά και ανόργανα συστατικά

ΜΟΝΑΔΕΣ ΒΑΡΟΥΣ ΣΕ ΓΡΑΜΜΑΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

- Κεράτιον - Siliqua - 0.189
- Θέρμος= 2 κεράτια - Lupinus - 0.378
- Όβολος= 3 κεράτια - Obolus - 0.598
- Κύαμος αιγύπτιος= 1 ½ όβολοι - 0.852
- Γράμμα= 2 όβολοι - Scrupulum - 1.137
- Τριόβολον= 3 όβολοι - Triobolon - 1.794
- Δραχμή, ολκή= 3 γράμματα - Drachma - 3.411
- Κάρυον ποντικόν - 3.40
- Κάρυον βασιλικόν - 13.644
- Ουγγία= 8 δραχμές - Uncia - 27.88
- Ξέστης = 1/6 λίτρας - Sextans - 54.58
- Τέταρτον - Quadrans - 81.86
- Λίτρα= 12 ουγγίες - Libra - 324.45
- Μνά - Mina - 436.6

ΜΟΝΑΔΕΣ ΟΓΚΟΥ ΣΕ ΛΙΤΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

- Κοχλιάριον, κόχλος - Cochlear - 0.0046
- Χήμη [=2 ή 2 ½ κοχλιάρια] - 0.0091/0.0114
- Κόγχη [~5 κοχλιάρια] - Concha - 0.0228
- Κύαθος - Cyathus - 0.0476
- Μύστρον μέγα - 0.068
- Μύστρον μικρόν - ~0.034
- Οξύβαφον - Acetabulum - 0.684
- Τέταρτον - Quartarius - 0.137
- Κοτύλη, τρυβλίον - Hemina - 0.274
- Ξέστης - Sextarius - 0.547
- Χοίνιξ - 1.094
- Χους - Congius - 3.282
- Ούρνα - Urna - 13.130
- Αμφορεύς, κεράμιον - Amphora 26.260
- Μετρητής - Metreta - 39.360

ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

- Θυεία, θυία, ἱγδισ, ὄλμος= ἱγδίων, κοινώς γουδί
- Δοίδυξ, ἀλετρίβανος, ἱγδιοκόπανον, κώταλις, τριπτήρ, ὑπερος =το γουδοχέρι
- Ναγεύς, λακτίς, ὕπερος, ὕπερον= το ξύλινο γουδοχέρι
- Κύμβη, κυμβίον= αγγείο προς πόση
- Λοπάς= πήλινο σκεύος, είδος χύτρας
- Τρυβλίον= πινάκιον ή μέτρον όσο η κοτύλη
- Σείσων= πήλινο καβουρδιστήρι
- Αὐθέψης= σκεύος με δύο πυθμένες, ο κάτω σε επαφή με τη φωτιά και στον επάνω τοποθετείτο το υγρό προς βράσιμο (είδος αυτόκαυστου).
- Πανθέψης= αγγείο για το ψήσιμο
- Σκύφος, σκυφίον= ποτήρι
- Σκυφία= κάψα
- Ιπνός= κλίβανος, κάμινος
- Τορύνη, τρυπήλη, τρυπηλίσ= μεγάλο κουτάλι για ανακάτεμα (κύκηθρον), ξυλοκουτάλα
- Χειρομύλη= χειρόμυλος
- Υδρομύλη, υδραλέτης= υδρόμυλος

Φαρμακοτεχνικές μορφές στην αρχαία Ελλάδα και μετέπειτα

Αλοιφές. Στον Όμηρο αλοιφή ήταν το χοιρινό λίπος.

Μύρα: ελαιώδη έλαια.

Κηρωτές ή κηρωτά ή κηρώματα: είδος εμπλάστρου [η κηρωτή του Γαληνού, που επιβίωσε μέχρι σήμερα με το όνομα cold cream, είναι κρέμα με βάση το λάδι και το κερί κηρήθρας].

Έμπλαστρα, επιθέματα: είδος αλοιφών. Τα έμπλαστρα με την σημερινή μορφή χρησιμοποιήθηκαν μετά τον 1^ο αιώνα μ.Χ.

Μαλάγματα: καταπλάσματα με φυτικές κόνεις.

Αποζέματα: φυτικά κατεργάσματα με έγχυση ή αφέψηση.

Βάλανοι: είδος υπόθετου.

Γαργαρίσματα.

Διαπάσματα: εύοσμοι κοσμητικές κόνεις για το πρόσωπο και το σώμα.

Αρσικάκοσμα: αποσμητικά.

Εκλεικτά: περιείχαν τα κύρια φάρμακα, επίσης περιείχαν μέλι, οπότε ήταν γλυκά και παχύρρευστα.

Επιχρίσματα: ψιμύθια για το πρόσωπο.

Θυμιάματα: εγίνοντο με καύση αρωματικών ουσιών σε αναμμένα κάρβουνα. Ο ασθενής καθόταν σε διάτρητο κάθισμα και υφίστατο την αναθυμίαση.

Καταπότια.

Φαρμακοτεχνικές μορφές στην αρχαία Ελλάδα και μετέπειτα

Κολλύρια.

Παραπαστά: κόνεις επιπάσεων.

Πεσσοί: τεμάχιο υφάσματος ξαντό μάλλινο ή λινό ποτισμένο με το φάρμακο, το οποίο τοποθετείτο στις πληγές ή στις κοιλότητες του σώματος.

Ποτήματα.

Πταρμικά.

Υποκλύσματα.

Φθοΐσκοι ή τροχίσκοι.

Τα σιρόπια ήσαν άγνωστα στους αρχαίους Έλληνες, οι οποίοι αντ' αυτών χρησιμοποιούσαν τα οξυμέλιτα. Εισήχθηκαν στη θεραπευτική από τους Άραβες. Επίσης οι αρχαίοι Έλληνες δεν γνώριζαν τα ιουλάπια (ποτήματα, προερχόμενα από διάλυση κόμμεως και καλαμοσακχάρου σε νερό), μια φαρμακοτεχνική μορφή, που επίσης εισήχθηκε από τους Άραβες.

**Διοσκορίδης ή Διοσκουρίδης ο Πεδάνιος ή Αναξαρχεύς
(περίπου 10 μ. Χ. - 90 μ.Χ.). Σημαντικός Έλληνας Ιατρός,
Ριζοτόμος, Φαρμακοποιός - Φαρμακολόγος και
Βοτανολόγος**

ΑΡΧΑΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΓΡΑΜΜΙΚΗΣ Β

- **ιατήρ, ιατρός** i-ja-te
- **φάρμακον** pa-ma-ko
- **ολίγος** o-ri-ko
- **χρυσός** ku-ru-so
- **χιτών** ki-to
- **έμμισθον** e-mi-to
- **εσχάρα** e-ka-ra
- **αμφότεραι** a-po-te-ra
- **κύμινο** ku-mi-no
- **κυπαρίσσι** ku-pa-ri-se-ja
- **όνος** o-no
- **διφθέρα** di-pte-ra
- **επώμιον** e-po-mi-jo
- **θεοί** te-o-i
- **τοιχοδόμοι** to-ko-do-mo
- **έρημος** e-re-mo
- **τέμενος** te-me-no

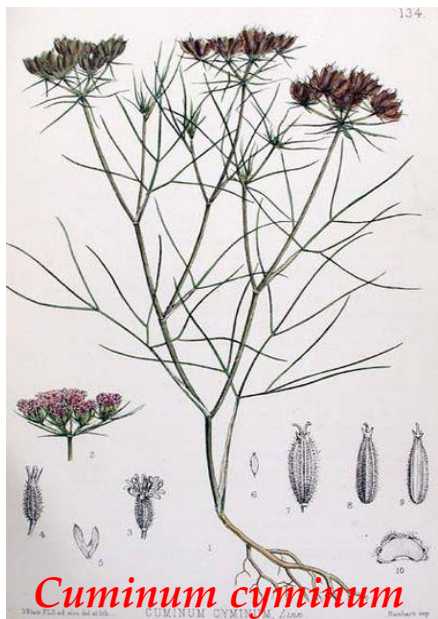
Πύλος 1200 π.Χ.

Πύλος 1200 π.Χ.

ΣΥΛΛΑΒΟΓΡΑΜΜΑΤΑ									
A	𐀀	E	𐀁	I	𐀂	O	𐀃	U	𐀄
DA	𐀅	DE	𐀆	DI	𐀇	DO	𐀈	DU	𐀉
JA	𐀊	JE	𐀋			JO	𐀌		
KA	𐀍	KE	𐀎	KI	𐀏	KO	𐀐	KU	𐀑
MA	𐀒	ME	𐀓	MI	𐀔	MO	𐀕	MU	𐀖
NA	𐀗	NE	𐀘	NI	𐀙	NO	𐀚	NU	𐀛
PA	𐀜	PE	𐀝	PI	𐀞	PO	𐀟	PU	𐀠
QA	𐀡	QE	𐀢	QI	𐀣	QO	𐀤		
RA	𐀥	RE	𐀦	RI	𐀧	RO	𐀨	RU	𐀩
SA	𐀪	SE	𐀫	SI	𐀬	SO	𐀭	SU	𐀮
TA	𐀯	TE	𐀰	TI	𐀱	TO	𐀲	TU	𐀳
WA	𐀴	WE	𐀵	WI	𐀶	WO	𐀷		
ZA	𐀸	ZE	𐀹			ZO	𐀺		

ΦΥΤΑ ΑΠΟ ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ ΜΥΚΗΝΩΝ - ΠΥΛΟΥ

Cuminum cyminum

Κύμινο το ήμερον

Anethum graveolens

Άνηθον το βαρύσμον

Mentha viridis

Ηδύοσμος ο πράσινος

Apium graveolens

Σέλινον το βαρύσμον

Lepidium sativum

Λεπίδιον το ήμερο-κάρδαμο

- Αγιουρβέδα
- *jira* ή *jeera*: αυτό που βοηθά την πέψη
- Θεραπεία: πυρετού, απώλεια όρεξης, διάρροια, εμετό, φούσκωμα στη κοιλία, τα οιδήματα και τις επιλόχειες διαταραχές

- Καταπραϋντικό
- Αυπνία
- Εντριβή στήθους νεογνών μετά το θηλασμό για να κοιμηθούν

- Αντιεμετικές ιδιότητες
- Διεγερτικό
- Κατάπλασμα στήθους για το πρήξιμο από το γάλα
- Παρασκευή μύρου

- Αφροδισιακές ιδιότητες
- Διουρητικό
- Αντιπερτασιακό
- Τονωτικό και διεγερτικό
- Παθήσεις του στομάχου-βοηθά στην πέψη
- Αντιπυρετικές ιδιότητες

- Αιμοστατικό
- Διουρητικό
- Αποχρεμπτικό

ΦΥΤΑ ΑΠΟ ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ ΜΥΚΗΝΩΝ - ΠΥΛΟΥ

Althaea officinalis
Ηβίσκος;;;

Foeniculum vulgare
Μάραθον το κοινόν

Sesamum indicum
Σήσαμον το Ινδικόν

- 'Αλθω= «θεραπεύω»
- Η ρίζα έχει ιδιότητες: μαλακτικές, διουρητικές, επουλωτικές και για προβλήματα του πεπτικού συστήματος όπως φλεγμονές του στόματος.
- Τα φύλλα έχουν αποχρεμπτικές ιδιότητες.

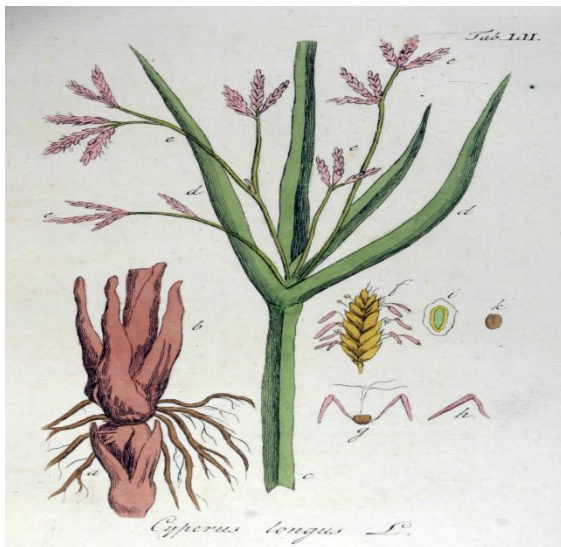
- Διοσκουρίδης: "Το δε αφέψημα της κόμης ποθέν νεφριτικούς και τοις περί κύστιν πάθεσιν αρμόζει, διουρητικόν, ερπετοδήκτοις συν οίνω και καταμήνια άγει, εν πυρετοίς τε ναυσίαν και καύσον στομάχου παραιτείται μετά ψυχρού ύδατος πινόμενον."

- Σάσαμα (=Μυκηναίοι)
- Αρωματική χρήση
- υψηλή διατροφική αξία
- Ο Γαληνός το χρησιμοποιεί ως φάρμακο εναντίον της διακοπής των γυναικών που θηλάζουν
- Αντιοξειδωτικές ιδιότητες

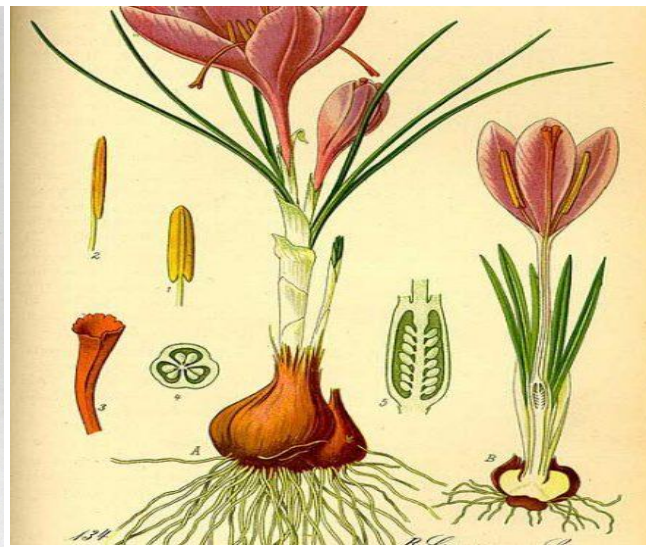
ΦΥΤΑ ΑΠΟ ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ ΚΝΩΣΣΟΥ

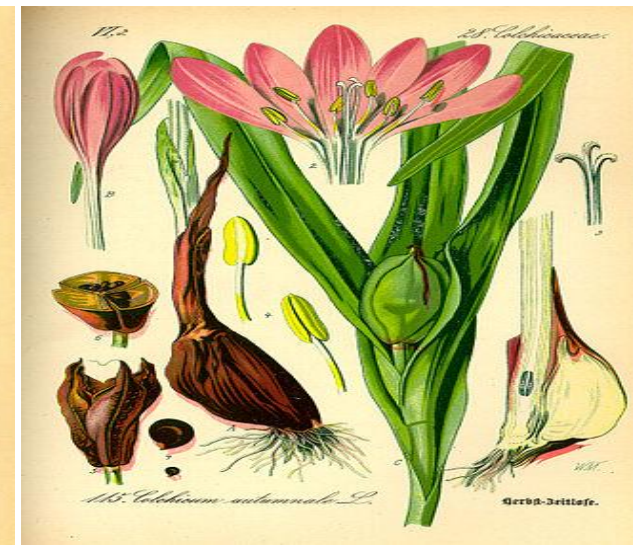
Coriandrum sativum
Κορίαννον το ήμερον

Cyperus longus
Κύπειρος η μακρά

Crocus sativus
Κρόκος ο ήμερος

Colchicum autumnale
Κρόκος ο Φθινοπωρινός

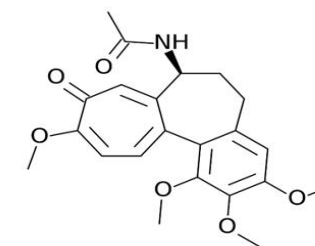
- Γαστρεντερικές παθήσεις
- Ασθένειες του ΚΝΣ, όπως η αϋπνία, το άγχος
- Διαταραχές του αναπνευστικού συστήματος, όπως η βρογχίτιδα και ο βήχας
- Διάφορες φλεγμονώδεις ασθένειες.

- Οι αρωματοποιοί χρησιμοποιούσαν τη ρίζα για να παρασκευάζουν μασητικό για την ευωδίαση του στόματος και της αναπνοής.
- Στομαχικό φάρμακο

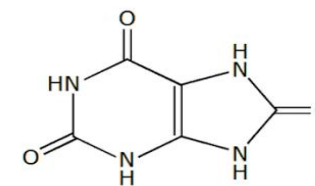
- Κολχικίνη

1799

Χημική δομή Κολχικίνης

Χημική δομή ουρικού οξέος

Αλέξανδρος ο Τραλλιανός
(Τράλλεις 525-Ρώμη 605)

Ορίγανον το δίκταμνον

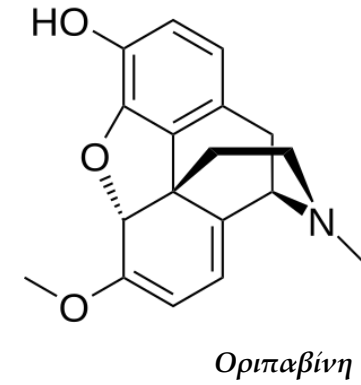
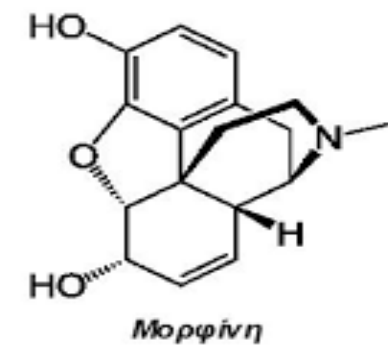
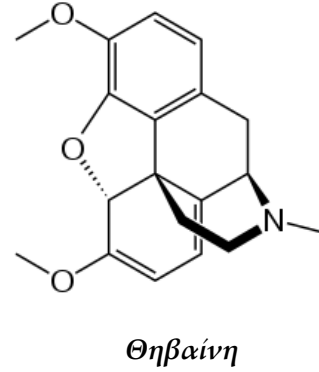
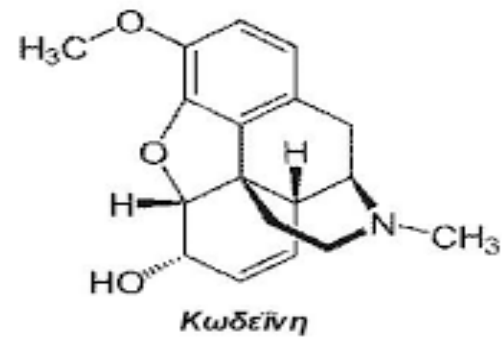
- Στη Μινωική Κρήτη και την Αρχαία Ελλάδα ήταν ένα από τα σπουδαιότερα φαρμακευτικά φυτά.
- Ο Ιπποκράτης το χρησιμοποιούσε κατά των παθήσεων του στομάχου και του πεπτικού συστήματος, στους ρευματισμούς, τα αρθριτικά, ως επουλωτικό, εμμηναγωγό, τονωτικό και αντισπασμωδικό.
- Ο EMA (European Medicines Agency), μετά από αναλυτική εξέταση, έχει εντάξει το δίκταμο στη λίστα των βοτανικών φαρμάκων που αναγνωρίζονται για την παραδοσιακή τους χρήση. Το δίκταμο της Κρήτης ενδείκνυται για:
 - Την ανακούφιση του βήχα που σχετίζεται με το κρυολόγημα.
 - Την αντιμετώπιση ήπιων πεπτικών διαταραχών, όπως αίσθηση πληρότητας ή πεπτικά προβλήματα.
 - Την εφαρμογή σε ήπιες δερματικές φλεγμονές και μώλωπες ως επίθεμα.

Origanum dictamnus
Ορίγανον το δίκταμνον

Papaver somniferum

Εικόνα 15. Δοχείο φύλαξης οπίου που ανακαλύφθηκε στον Παχύαμμο Κρήτης.

Εικόνα 21. Ανάγλυφο που ανακαλύφθηκε στη Μεγάλη Ελλάδα (νότια Ιταλία). Απεικονίζεται η Περσεφόνη να αναδύεται από το Κάτω Κόσμο κρατώντας στάχνα, μήκωνες και φίδια (Evans, 1925).

Εικόνα 14. Αριστερά και στο κέντρο: Μικρά σκεύη για την παραγωγή καπνού από το όπιο (Γάζι, Κρήτη). Δεξιά: Συγκρίσιμο ανάλογο αντικείμενο από την Ιάβα.

Πρόκειται πράγματι περί μήκωνος, ούχι όμως περί της άγριας, αλλά περί της καλλιεργουμένης μήκωνος της ύπνοφόρου, (*Paraver Somniferum*), ἥτις καλεῖται ἡμερος ἢ κηπευτική ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου.

Τὸ φυτὸν τοῦτο ἦτο ἀνέκαθεν γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι, ἐν Κρήτῃ δὲ καλλιεργεῖται καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὑπνος¹. Εἰς πολλὰ μέρη καλλιεργεῖται συστηματικῶς, διότι ἐξ αὐτοῦ ἐξάγεται τὸ ὄπιον, ἀλλαχοῦ δὲ ἐδώδιμον ἔλαιον ἐκ τῶν σπερμάτων του. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἦτο λίαν γνωστὴ ἡ μήκων διὰ τὰς θεραπευτικὰς τῆς ιδιότητος, ἀναφέρεται δ' ἤδη παρ' Ὅμηρῳ². Ἀναμφιβόλως θεραπευτικὴν σημασίαν θὰ ἔχουν καὶ ἐνταῦθα τὰ σύμβολα τῆς μήκωνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ εἰδώλου.

Οὕτως ἡ μινωικὴ Μεγάλῃ θεᾷ, ἡ γνωστὴ ἤδη ὡς Θεὰ τῶν ὄψεων καὶ Θεὰ τῶν περιστερῶν, παρουσιάζεται ἐνταῦθα ὑπὸ μίαν νέαν μορφήν, ὡς Θεὰ τῆς μήκωνος, ἐπώνυμος τῶν λαμάτων. Ὅτι τὸ παρὸν μνημεῖον δὲν εἶναι τὸ μόνον, μᾶς διδάσκει ὁ μνημονευθεὶς ἤδη μέγας δακτύλιος τῶν Μυκηνῶν, ὅπου εἰς τὴν καθημένην θεάν προσφέρονται μήκωνες ὑπὸ τῆς μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν ἱερειῶν τῆς.

1 Αἱ μητέρες εἰς τὰ χωρία ἔχουν ἔτι τὴν ἀπαισίαν συνήθειαν νὰ «ποτίζουν ὕπνο», ἥτοι ἀφέψημα τοῦ φυτοῦ τούτου τὰ νεογνά των, ἵνα μὴ ἐνοχλοῦνται ὑπὸ τῶν κλαυθμηρισμῶν των.

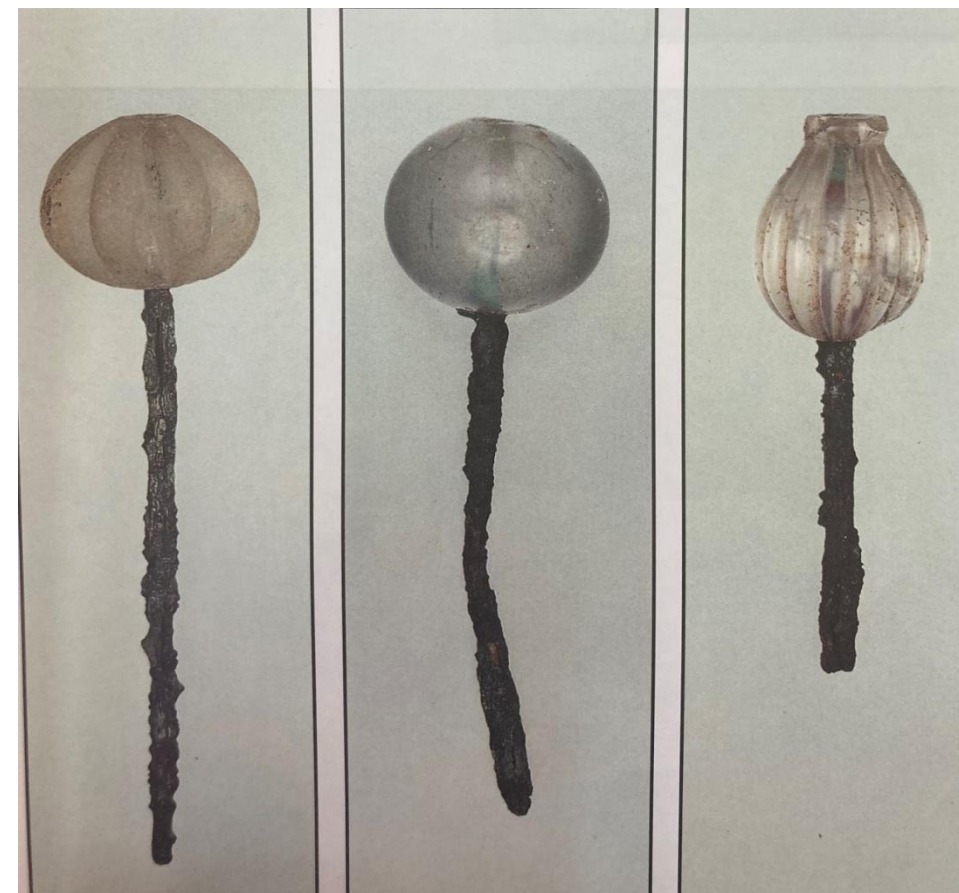
2 Ὅτι καὶ εἰς προϊστορικοὺς ἤδη χρόνους ἡ μήκων αὕτη ἐκαλλιεργεῖτο ἐν Ἑλλάδι, συνεπέραναν εἰδικοὶ λόγιοι (Π. Γενναδίου, Δεξ. φυτολογικὸν ἐν λ. μήκων), αἱ δὲ ἀνακαλύψεις τοῦ Κρητομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐπιβεβαιοῦν τὴν γνώμην ταύτην. Ὁ Διοσκορίδης καὶ ὁ Θεόφραστος ἀσχολοῦνται μὲ τὰς θεραπευτικὰς καὶ λοιπὰς ιδιότητας τῆς μήκωνος. Εἰς τὸ σχετικὸν χωρίον τῆς Ἰλιάδος (Θ 306-7) ἀναφέρεται ὅτι ὁ Γοργυθίων βλήθει

ὑπὸ τοῦ τοῦ Τεύκρου ἐκλινε τὴν κεφαλὴν του, στερηθεὶς αἵφνης τῆς ζωῆς, ὡς «μήκων ἦτ' ἐν κήπῳ καρπῷ βριθομένη». Τὴν ἀρίστην εἰκονογράφειν τῆς παρομοιώσεως ταύτης θὰ εὗρωμεν ἐπὶ τῆς ὥρειας πρόχου Phylakori πίν. 21,4 (=Bossert Altkreta³ 260). Λόγῳ τοῦ λεπτοτάτου μίσχου πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ μήκωνος κάπως σχηματοποιημένης καὶ οὐχὶ περὶ ῥόας (Phylakori 121-2) ἴσως τὸ ἀγγεῖον εἶχε καὶ σχετικὴν ἱερὰν ἢ λαματικὴν σημασίαν. Τελευταίως εὐρέθησαν σπέρματα μήκωνος (τῆς ροιάδος ὁμοῦς) εἰς τὰ προϊστορικὰ στρώματα τοῦ συνοικισμοῦ Θερμὶ τῆς Λέσβου (W. Lamb, Thermi σ. 217).

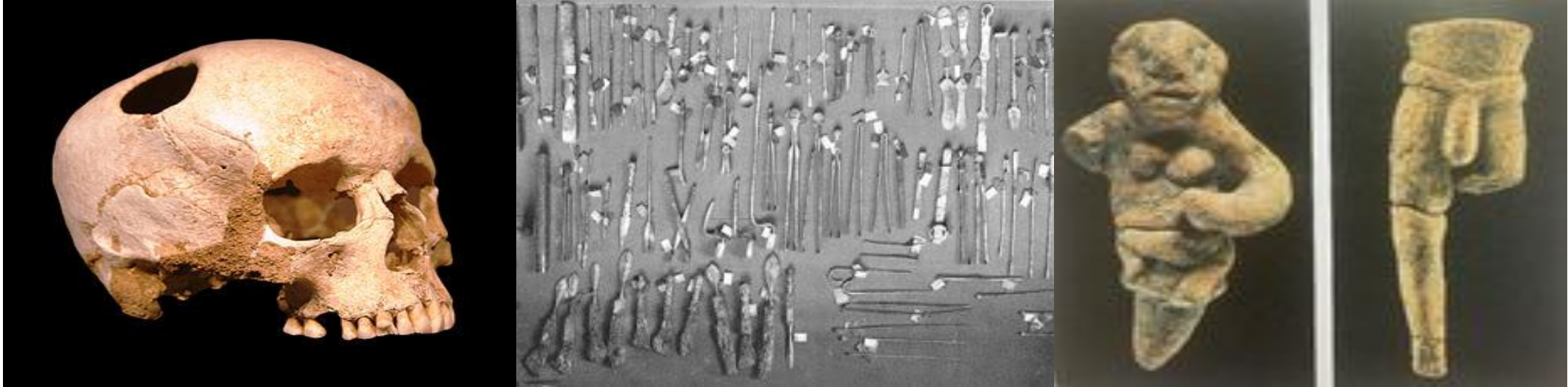
3 Karo, Schachtrüber v. Mykenai πίν. 22, 77.

Χρυσό δαχτυλίδι με σφραγιδόλιθο (Μυκήνες)
Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

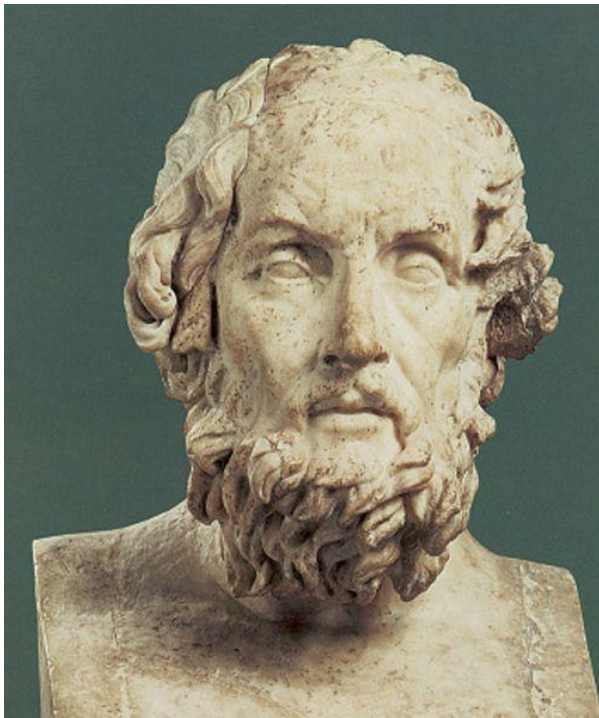

Μυκηναϊκές περόνες (ca1500 π.Χ.) με
 χάλκινο στέλεχος και κεφαλή από
 ορεία κρύσταλλο
Αρχαιολογικό Μουσείο Μυκηνών

ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΚΑΙ ΜΙΝΩΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

- Περιοστίτιδα
- Οστεοπόρωση
- Εκφυλιστική αρθρίτιδα
- Παραμορφωτική σπονδυλίτιδα
- Οστικές αλλοιώσεις αρθρίτιδας
- Πρασινόφαιοι στιλπνοί χολόλιθοι
- Τυφοειδής πυρετός
- Ελονοσία
- Παθήσεις οφθαλμών
- Φωκομελία
- κ.ά.

Σόλων, 630-560 π.Χ.
“Χρω τοις Θεοίς”

Σταυρόσχημα ειδώλια-περίπτα από πικρολίτη, Χαλκολιθική περίοδος
Συλλογή Ζιντίλη - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης Αθηνών.

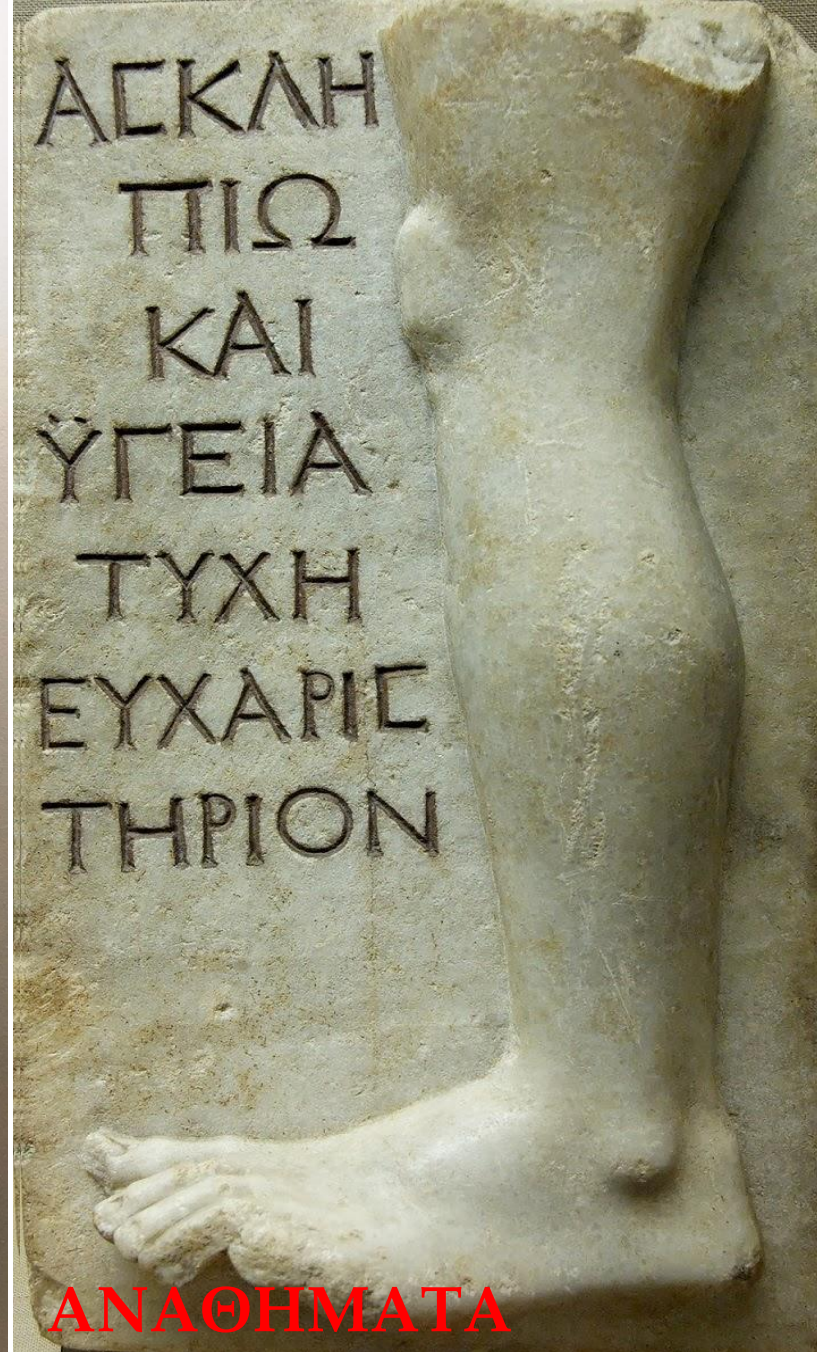
ΕΥΧΕΣ - ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΙΣ

«ΕΥΞΆΤΩ ΕΙ ΤΕΚΝΩΣΕΙ»

«τον πόδα πονήσας»

Αναθήματα από το ιερό κορυφής
στον Πετσοφά στο Παλαίκαστρο

Κοιλότητα ρίψης
αναθημάτων στο σπήλαιο
του Σκοτεινού

ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ

153. Beetle Figurine

Middle Minoan III–Late Minoan I period

(ca. 1700–1525/1500 B.C.)

Clay

Max. L. 0.199 m

Psiloképhalo, sanctuary, 1991

Heraklion Archaeological Museum, HM 9796

Terracotta figurine of a beetle, hollow, with a small hole at the rear. Two groups of deep parallel incisions denoting the wings cover the back; the head is flat, and no effort has been made to depict the legs. The beetle is covered with a red slip. Restored in places.

Terracotta figurines of beetles belong to the category of animal figurines of which large groups were found at peak and open-air sanctuaries, such as Psiloképhalo. Although most animal figurines are smaller than life size, beetle figurines are very much larger than life size, with their main anatomical features emphasized in order for them to be recognizable. The beetle's symbolic role in the Minoan world is also suggested by the discovery at Psiloképhalo and at the Prinias peak sanctuary of pierced, hollow beetle figurines that may have served as ritual rhyta.

The beetles represented can be identified as dung beetles (*Copris laparoides*), a subspecies of the scarab (*Scarabaeidae*). Dung beetles feed off the feces of herd animals and pigs, and their presence is therefore linked to them. The small terracotta nodules or balls found in the remains of ritual pits are identified by some scholars as representing dung. Dung beetle figurines were offered at open-air sanctuaries and peak sanctuaries, which were associated with nature and rural life, probably in appeal for the successful outcome of agricultural and farming activities. Crete's involvement in maritime trade and its extensive contacts with Egypt probably fostered the belief that the beetle, like the Egyptian scarab, was a symbol of good fortune.

Selected Bibliography

Davies 1981; Hout 1985, pp. 477–78; Rattinowski 1985, pp. 70–71.

Elise Galt

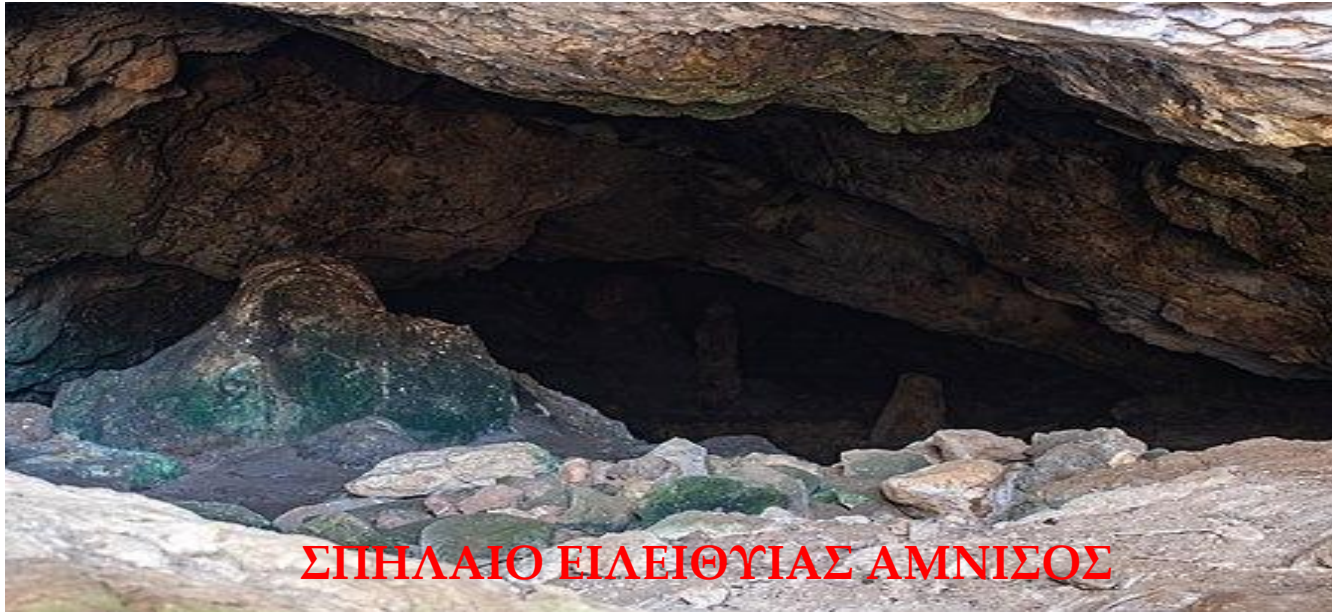

ΤΗΓΑΝΟΣΧΗΜΑ

- Έχουν τις περιοδικότητες της Αφροδίτης
- Η σημαντικότερη είναι η οκταετηρίς με 99 μήνες και πέντε συνοδικές περιόδους της Αφροδίτης, με σημαντική εξ αυτών την περίοδο των εννέα μηνών, μιάς εκ των φάσεων της Αφροδίτης που επειδή συμπίπτει με την περίοδο κύησης των γυναικών αυτός ο πλανήτης συνδέεται με την γονιμότητα.

ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΘΕΟΤΗΤΕΣ

- Θεά μητρός 15^{ος} αι. π.Χ. (Υπεύθυνη για την αποστολή νόσων και λοιμών. Αναθήματα άκρων και ημιμορίων)
- Θεά των όφεων – χθόνια θεά
- Μετά την εισβολή των Αχαιών συναντάμε ονόματα: Δίας, Ποσειδών, Ήρας, Άρη, Αθηνάς και Ειλειθυίας=Αμνιάς

ΣΠΗΛΑΙΟ ΕΙΛΕΙΘΥΙΑΣ ΑΜΝΙΣΟΣ

Δύο περίφημα αγαλματίδια που απεικονίζουν τη χθόνια μινωική θεά των όφεων, ίσως τη μητέρα θεά και την κόρη. Ύστερη Εποχή του Χαλκού, περίπου 1600 π.Χ.

Κνωσός, Ανάκτορο, ιερά θησαυροφυλάκια

ΥΓΙΕΙΝΗ

- Λουτήρες
- Ωτογλυφίδες
- Ευράφια
- Οικίες και ανάκτορα (με αυλές, μαγειρεία, αποχωρητήρια, λουτρά, μεγάλα παράθυρα)
- Κάτω από τα ανάκτορα συστήματα παροχής ύδατος με πήλινους υδροσωλήνες και πλήρες αποχετευτικό σύστημα (παντορροϊκό)
- Ελαφρά κλίση δαπέδου για τα νερά να καταλήγουν σε κεντρικό αγωγό
- Κατακράτηση ιζημάτων στους αγωγούς
- Φωταγωγοί
- Καπνοδόχοι
- Παλινδρομική βαλβίδα για να εμποδίζει τις αναθυμιάσεις του υπονόμου
- Ειδική δεξαμενή ύδατος

Το Λουτρό του Παλατιού του Νέστορα.

Ο Νέστωρας με τους γιους του τιμούν τον Ποσειδώνα στην ακτή της Πύλου. Αρχαίο ελληνικό αγγείο, 400-380 π.Χ.

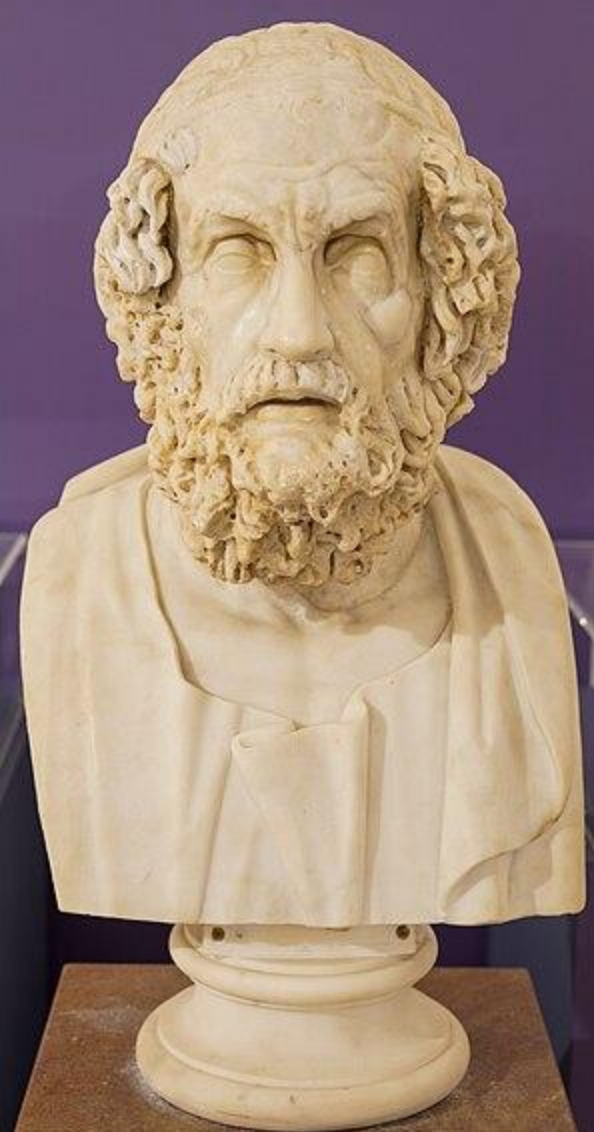
ΥΓΙΕΙΝΗ

- Το νερό πηγάζοντας στις περιοχές Κουνάβων και Αρχάνων έμπαινε σε σωλήνες ψημένους από πηλό και όδευε προς το υδραγωγείο της πόλης. Οι σωλήνες ήταν ανοικτής ορθογωνικής διατομής, ύψους 12 εκατοστών και μήκους 60 εκατοστών, σκεπαστοί στο πάνω μέρος. Στη συνέχεια μέσω αγωγών κατευθυνόταν στα σπίτια που πολύ συχνά ήταν πολυόροφα όπως και το παλάτι της Κνωσού.

ΟΜΗΡΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

ΟΜΗΡΟΣ
ca 9^{ος} - 8^{ος} αι. π.Χ.

Ο Όμηρος και ο οδηγός του
(1874) του William-Adolphe
Bouguereau.

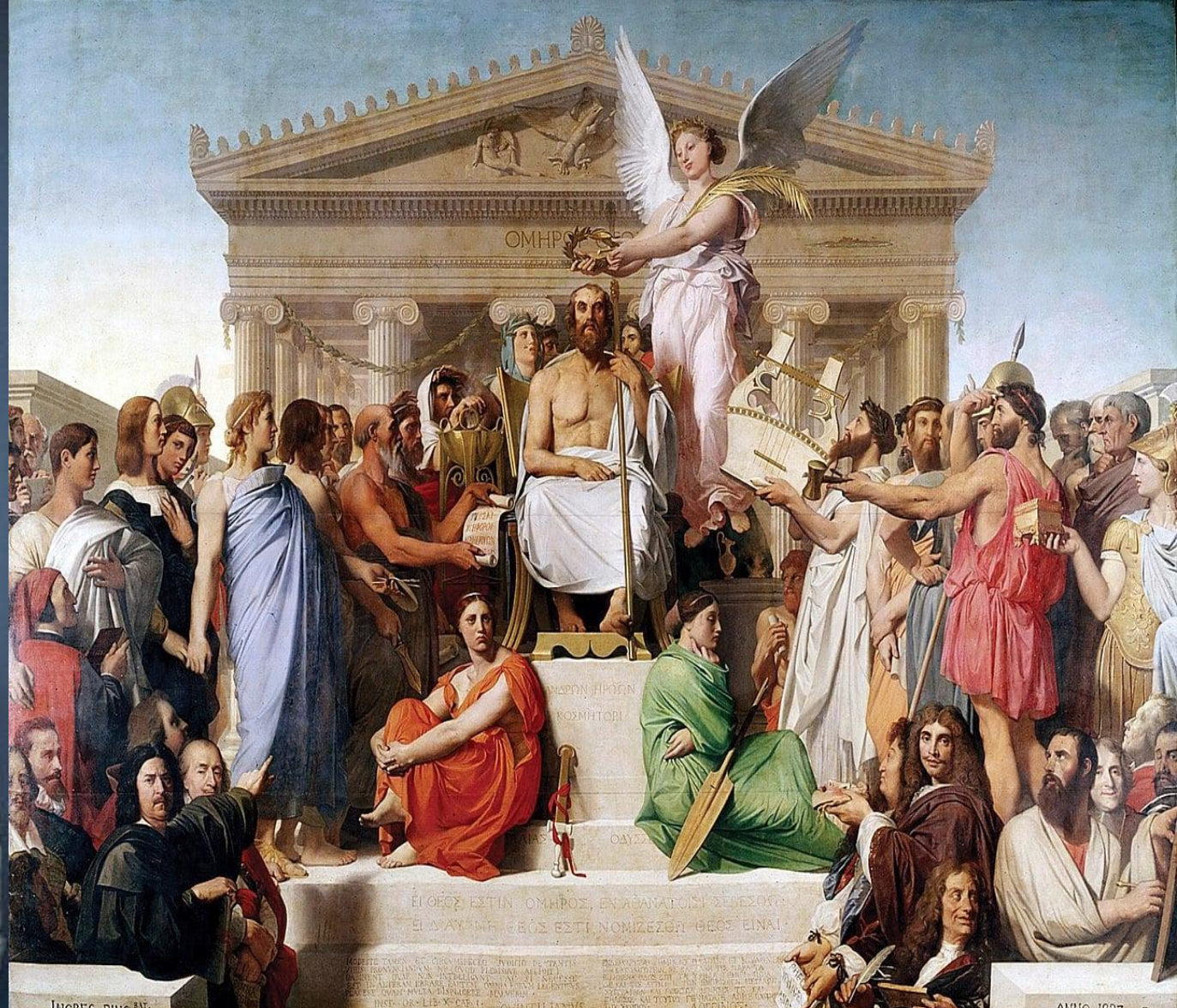
Λεπτομέρεια του Παρνασσού
(1509–1510), του Raffaello Sanzio.
Μεταξύ Dante Alighieri και
Publius Vergilius Maro.

Όμηρος, 1663.
Έργο του Rembrandt
Harmenszoon van Rijn
1606 - 1669

Η Αποθέωση του Ομήρου σε γλυπτό. Μαρμάρινο ανάγλυφο του Αρχίλαου της Πριήνης (3^{ος} αιώνας π.Χ., Βρετανικό Μουσείο).

Η αποθέωση του Ομήρου (Jean-Auguste-Dominique Ingres, 1780 – 1867). Στα πόδια του η Ιλιάδα και η Οδύσσεια.

Χάρτης της Ελλάδας στο σύμπαν της Ιλιάδας

- **Νόσοι:** αποτέλεσμα θεϊκής τιμωρίας
- **Ιλιάδα:** αρχίζει με την περιγραφή του λοιμού που εξαπέλυσε ο Απόλλων στο στρατόπεδο των Αχαιών
- **Αιφνίδιοι θάνατοι** εκτοξεύονται με τα βέλη του Απόλλωνα και άλλων θεών
- **Περιγραφή 147 τραυματισμών.** Καλής και βαρύτατης πρόγνωσης (ώμοι, αυχένας, στήθος, κοιλία= θανατηφόρα 77,6%)
- **Περίθαλψη:** στο πεδίο μάχης ή στις κλισίες
- **Εξαγωγή βελών:** α) εξολκή (μεταγενέστερα με βελουκούς) ή β) διωσμός
- Ίσως μικρούς ακρωτηριασμούς
- **Επισχέςεις – εφαρμογή επιθεμάτων**
- **Ποδαλείριος:** πρώτη φλεβοτομή
- **Αγαμήδη** (γνώστρια πολλών φαρμάκων)
- **Ελένη** (γνώρισε το νηπενθές από την Αιγυπτία Πολυδάμνα)
- **Απολύμανση στην θάλασσα**
- **Τελικά αντιπροσωπεύει τέχνη ορθολογική και όχι τόσο μαγική και ιερατική**

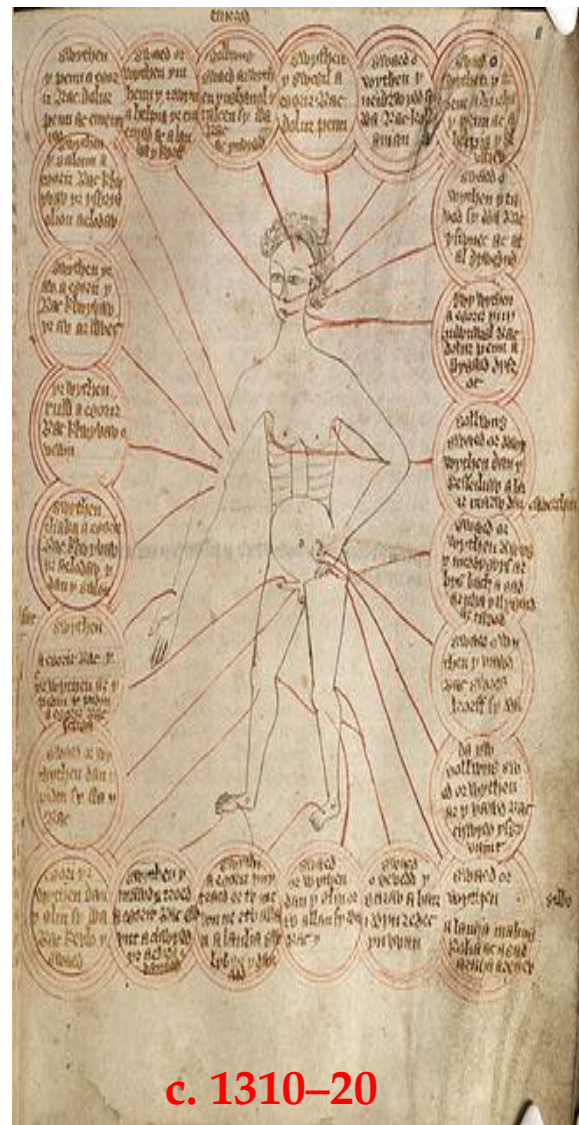
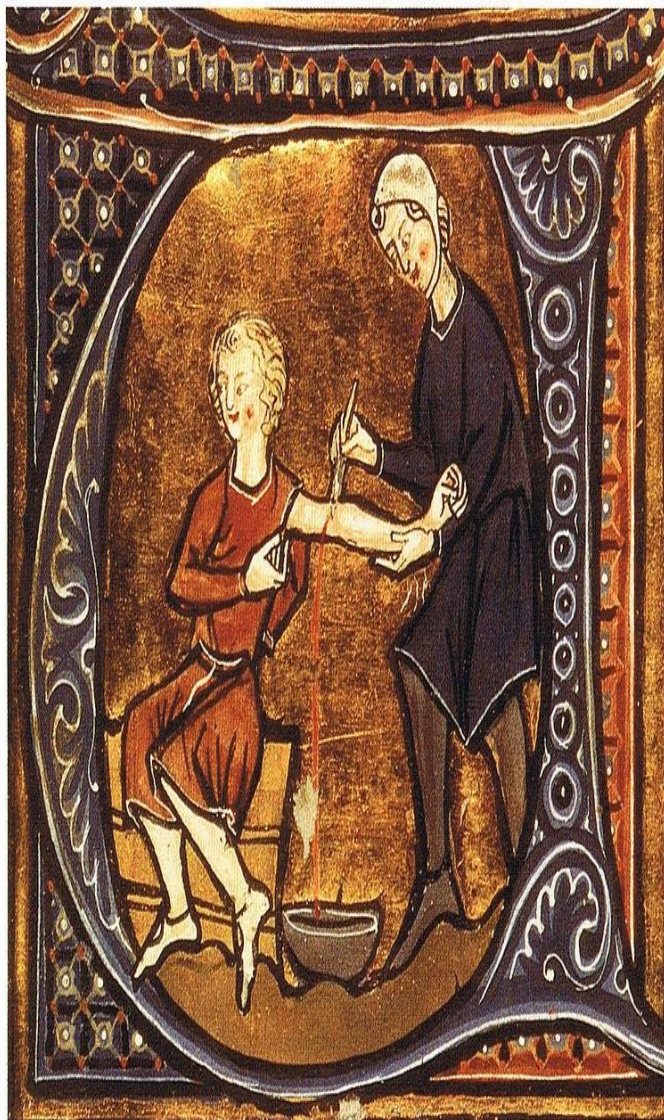
Μαχάων
γιοί του Ασκληπιού και της Ηπιόνης

Ποδαλείριος

γιοί του Ασκληπιού και της Ηπιόνης

ΦΛΕΒΟΤΟΜΙΑ

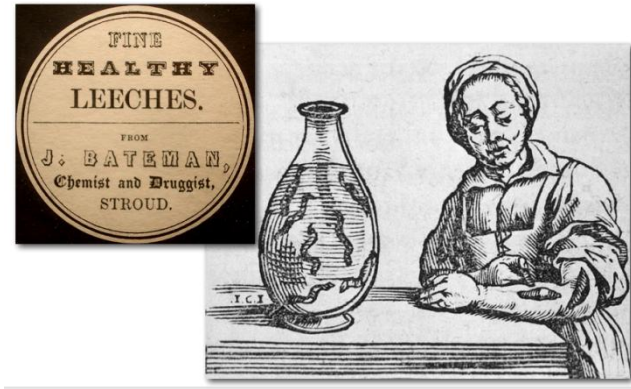
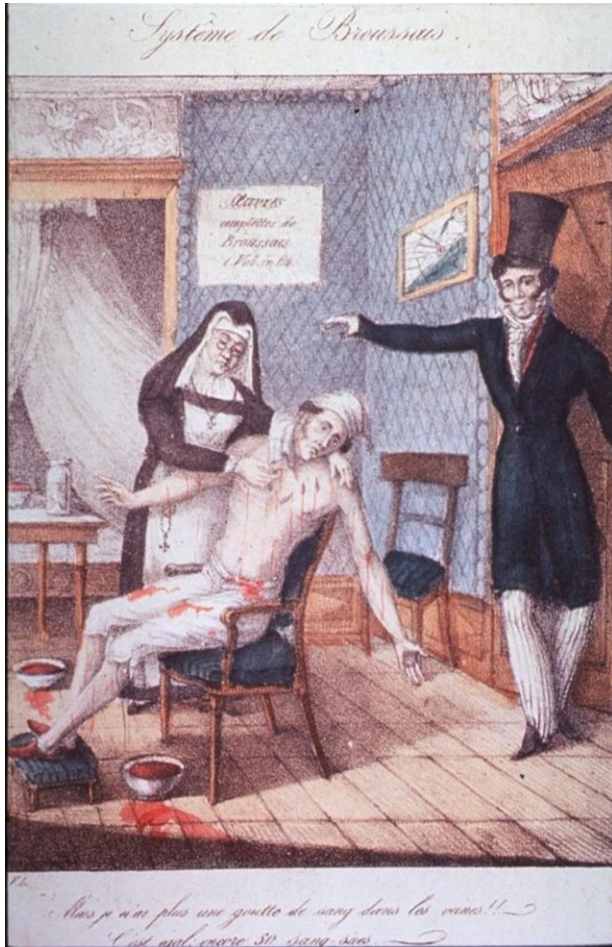

с. 1310–20

Φλεβοτομία, 1860

ΑΦΑΙΜΑΞΕΙΣ

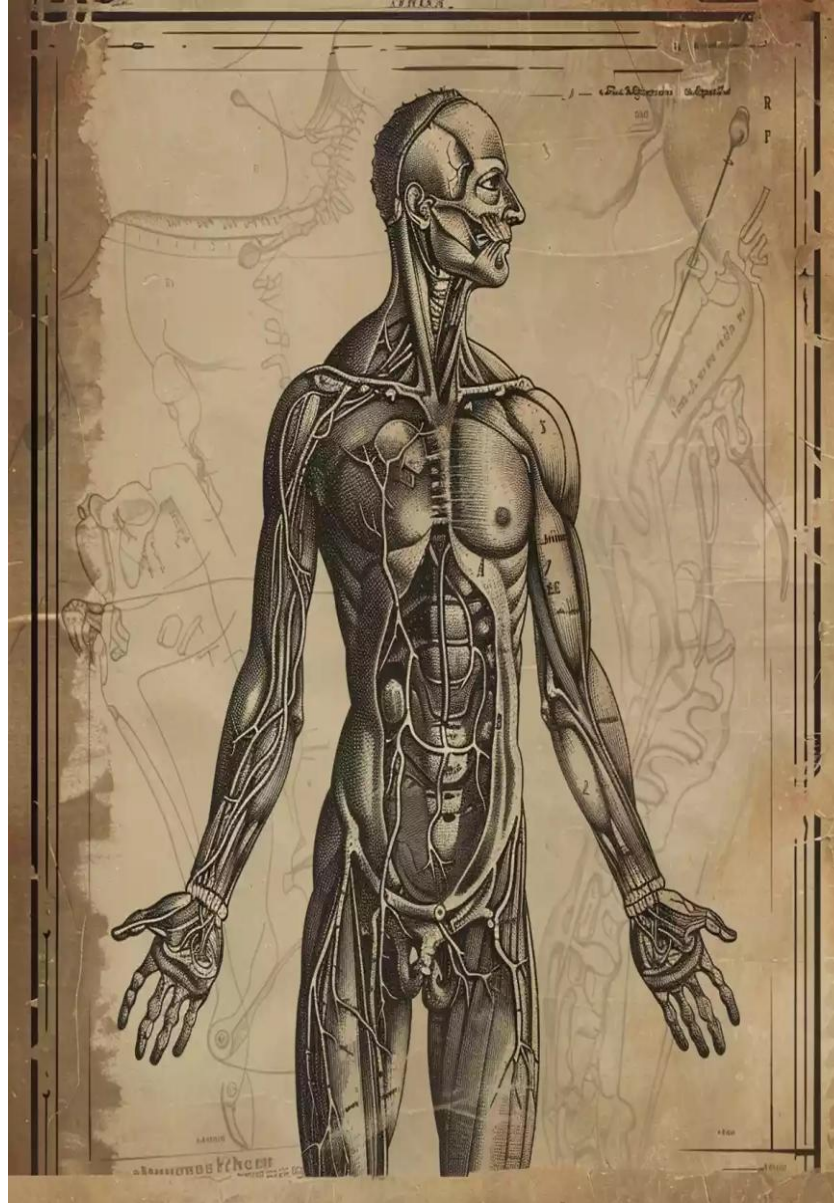

Hirudo medicinalis
Linnaeus, 1758

ΑΝΑΤΟΜΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

- Φλέψ
- Έγκατα
- Κληίς – κλείς
- Θέναρ
- Πήχυς
- Ωλένη
- Βουβών
- Γαστήρ
- Έλκος
- Ήπαρ
- Ιχώρ
- Καρπός
- Λαγών
- Λαπάρα ή λαπάρη
- Μήνιγξ
- Οφρύς
- Τένων
- Κύστης
- κ.α.

ΙΑΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ – ΜΕΣΑ

- Εκδόριον = Έμπλαστρο καλυμμένο με αλοιφή κανθαριδίνης
- Λαβίς
- Αρδιοθήρα
- Έμπλασμα
- κ.α.

Τηλέφεια τραύματα

ΕΙΔΗ ΦΑΡΜΑΚΩΝ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ

Ἐνθ' αὖτ' ἄλλ' ἐνόησ' Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα·
αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον,
νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἀπάντων.
ὅς τὸ καταβρόξειεν, ἐπεὶ κρητῆρι μιγείη,
οὗ κεν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν,
οὐδ' εἴ οἱ κατατεθναίῃ μήτηρ τε πατήρ τε,
οὐδ' εἴ οἱ προπάροιθεν ἀδελφεὸν ἢ φίλον υἱὸν
χαλκῷ δηϊόωεν, ὁ δ' ὀφθαλμοῖσιν ὄρῳτο.
τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα =θαυματουργά,
ἐσθλά =σπάνια, τὰ οἱ Πολύδαμνα πόρεν, Θῶνος παράκοιτις,
Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρὰ =ολέθρια·
ἰητρὸς δὲ ἕκαστος ἐπιστάμενος περὶ πάντων
ἀνθρώπων...

...ὅξυ βέλος περιπευκές, ἀπ' αὐτοῦ δ' αἷμα κελαινὸν
νίζ' ὕδατι λιαρῷ, ἐπὶ δὲ ρίζαν βάλε πικρὴν
χερσὶ διατρίψας ὀδυνήφατον, ἢ οἱ ἀπάσας
ἔσχ' ὀδύνας· τὸ μὲν ἔλκος ἐτέρσετο, παύσατο δ' αἷμα...

ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΦΥΤΑ ΣΤΟ ΟΜΗΡΙΚΟ ΕΠΟΣ

- Κυπαρίσσεια
- Γεντιανή
- Ελάτη
- Κρόκος ο σπαρτός
- Φοίνικας
- Κριθή
- Πράσον
- Κρόμμυον
- Ασφόδελος
- Σίτος
- Σχοίνος
- Ιτέα
- Πλάτανος η ανατολική
- Δάφνη
- Σέλινον
- Ελαία
- Ρόδεια
- Μηλέα
- κ.α.

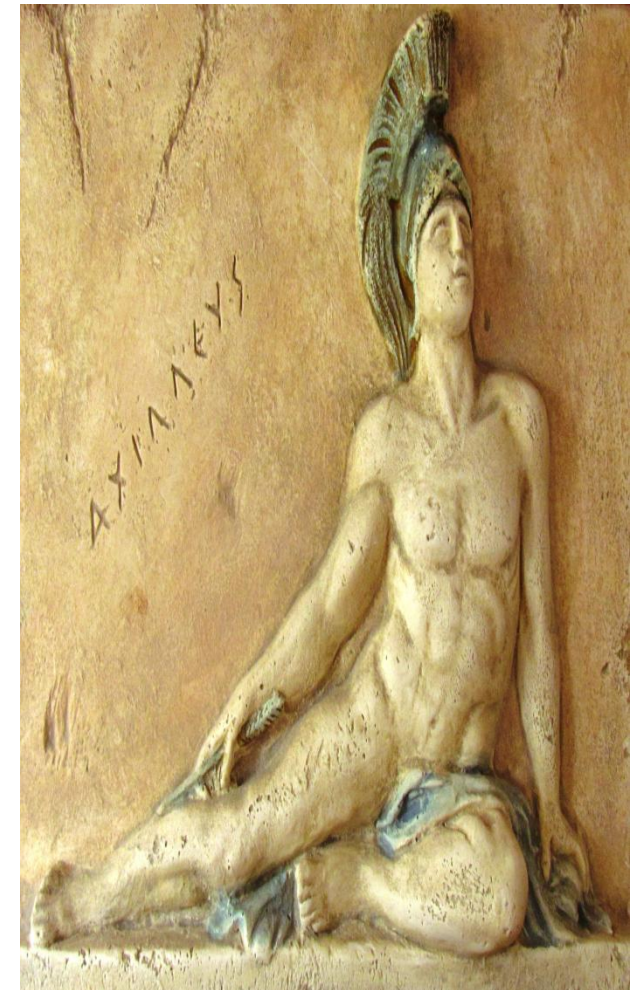
- Θεραπεύει τον Τήλεφο με δικής του ανακάλυψης βότανο
- Ενδέχεται όμως να τον θεράπευσε με την σκωρία της λόγχης του (πρώϊμη εφαρμογή της ομοιοπαθητικής;;)

- Αντισηπτικό
- Αντισπασμωδικό
- Στυπτικό
- Πικρό τονωτικό
- Εφιδρωτικό
- Υποτασικό
- Αγγειοδιασταλτικό
- Αντιπυρετικό
- Ήπιο διουρητικό και αντισηπτικό του ουροποιητικού
- Σταματάει την εσωτερική αιμορραγία
- Εμμηναγωγό, τονωτικό της έμμηνου ρύσης
- Διεγερτικό της πέψης
- Αντιφλεγμονώδες
- Αντιισταμινικό

Achillea millefolium L., 1753

(Αχίλλεια η χιλιοφύλλος
ή αγριαψιθιά)

Ο Αχιλλεύς θνήσκων

ΜΩΛΥ

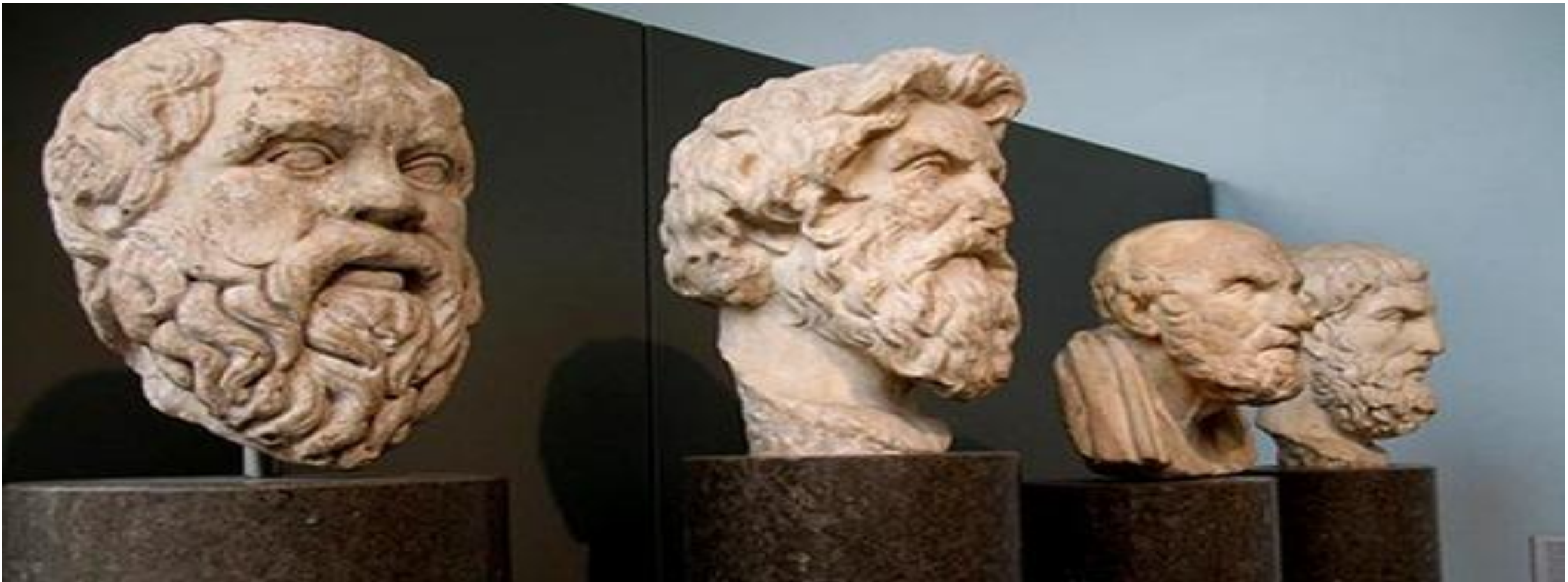
Γάλανθος;;; Βότανο με μαύρη ρίζα και λευκά σαν γάλα άνθη που έδωσε ο Ερμής στον Οδυσσέα, ως αντίδοτο στα μαγικά της Κίρκης (στον όμηρο το φυτό αυτό αναφέρεται: «μώλυ»).

Ίσως όμως πρόκειται για:

- Κρόμμυον τὸ μέλαν (*Allium nigrum*);;;
- Μανδραγόρας;;;
- Ελλέβορος;;;
- Πήγανον;;;
- Ηρύγγιον;;;
- Στρώχνον υπνωτικόν;;;

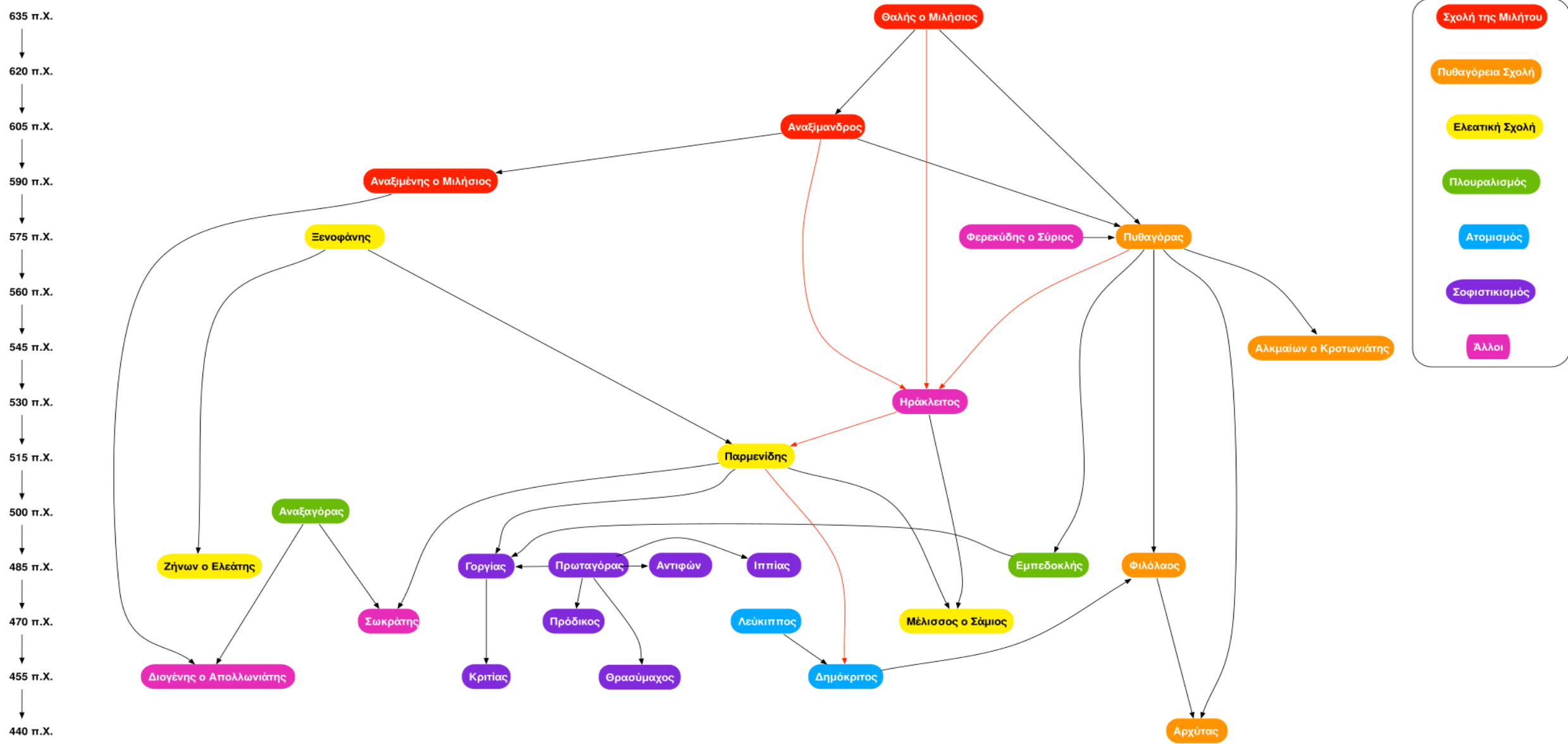
Galanthus reginae olgae

Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι και η θεμελίωση της ορθολογικής σκέψης στην ιατρική

Eugène Henri Paul Gauguin
Από πού ερχόμαστε; Τι είμαστε; Πού πάμε;

Γράφημα με αναπαράσταση των επιρροών ανάμεσα στους διάφορους προσωκρατικούς φιλοσόφους μαζί με ένδειξη σχολής και χρονικής περιόδου. Οι κόκκινες γραμμές αναπαριστούν αντίθεση.

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ

- A) Αθανασία της ψυχής
- B) Μετεμψύχωση ή μετενσάρκωση
- Γ) Στενή συγγενική σχέση που συνδέει όλα τα όντα

- Σημασία στην διαιτητική
- Κάθαρση ψυχής
- Μουσικοθεραπεία
- Αριθμοσοφία (επηρέασε την ιπποκρατική θεωρία των κρίσιμων ημερών)
- Δίαιτα ανώτερη των φαρμάκων
- Προτεραιότητα των φαρμάκων έναντι της χειρουργικής
- Πυθαγόρεια ιδεώδη άσκησαν ισχυρή επιρροή στην ιατρική ηθική και δεοντολογία

Πυθαγόρειοι υμνούν την ανατολή του ηλίου.
Fyodor Bronnikov - 19^{ος} αι.

Ο ΜΟΝΙΣΜΟΣ

Προσωκρατικοί φιλόσοφοι και η εξήγηση τους για το αρχικό δομικό στοιχείο του κόσμου^[9]

Θάλης	Νερό
Αναξίμανδρος	Άπειρον
Αναξιμένης	Αέρας
Ηράκλειτος	Φωτιά
Παρμενίδης	Το Ον
Εμπεδοκλής	Γη, Αέρας, Φωτιά και Νερό
Αναξαγόρας	Άπειρον
Δημόκριτος	Ατομική θεωρία

ΑΛΚΜΑΙΩΝ Ο ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΗΣ

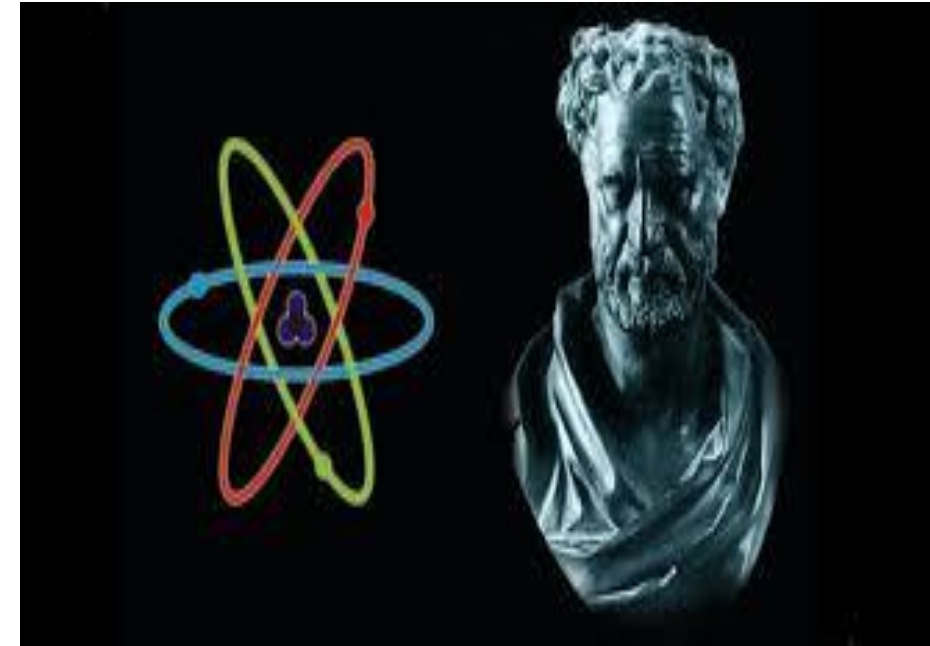
- Ο εγκέφαλος κέντρο αισθήσεων
- Ανατομές σε ζώα
- Περιγράφει τα νεύρα (=πόροι)}}} Βλάβη νεύρων}}}
διαταραχές των αισθήσεων
- Ανατομική οφθαλμού – πορεία οπτικού νεύρου
- Εξήγησε την ακοή
- Ευσταχιανή σάλπιγγα
- Διάκριση φλεβών και αρτηριών
- Γνώστης της τραχείας αρτηρίας
- Διαταραχή της ισονομίας στοιχείων >>>> Νόσος

Αλκμαίων ο Κροτωνιάτης
“Τους ανθρώπους διά τούτο
απόλλυσθαι, ότι ου δύνανται την
αρχήν τω τέλει προσάψαι.”

ΑΤΟΜΙΣΤΕΣ

- Ανατομία ζώων
- Γνώριζε τον σφυγμό
- Συσσώρευση φλέγματος >>>>>>> Φλεγμονές
- Εμβρυολογία
- Μουσικοθεραπεία
- Παθολογία
- Φαρμακολογία
- Διαιτητική

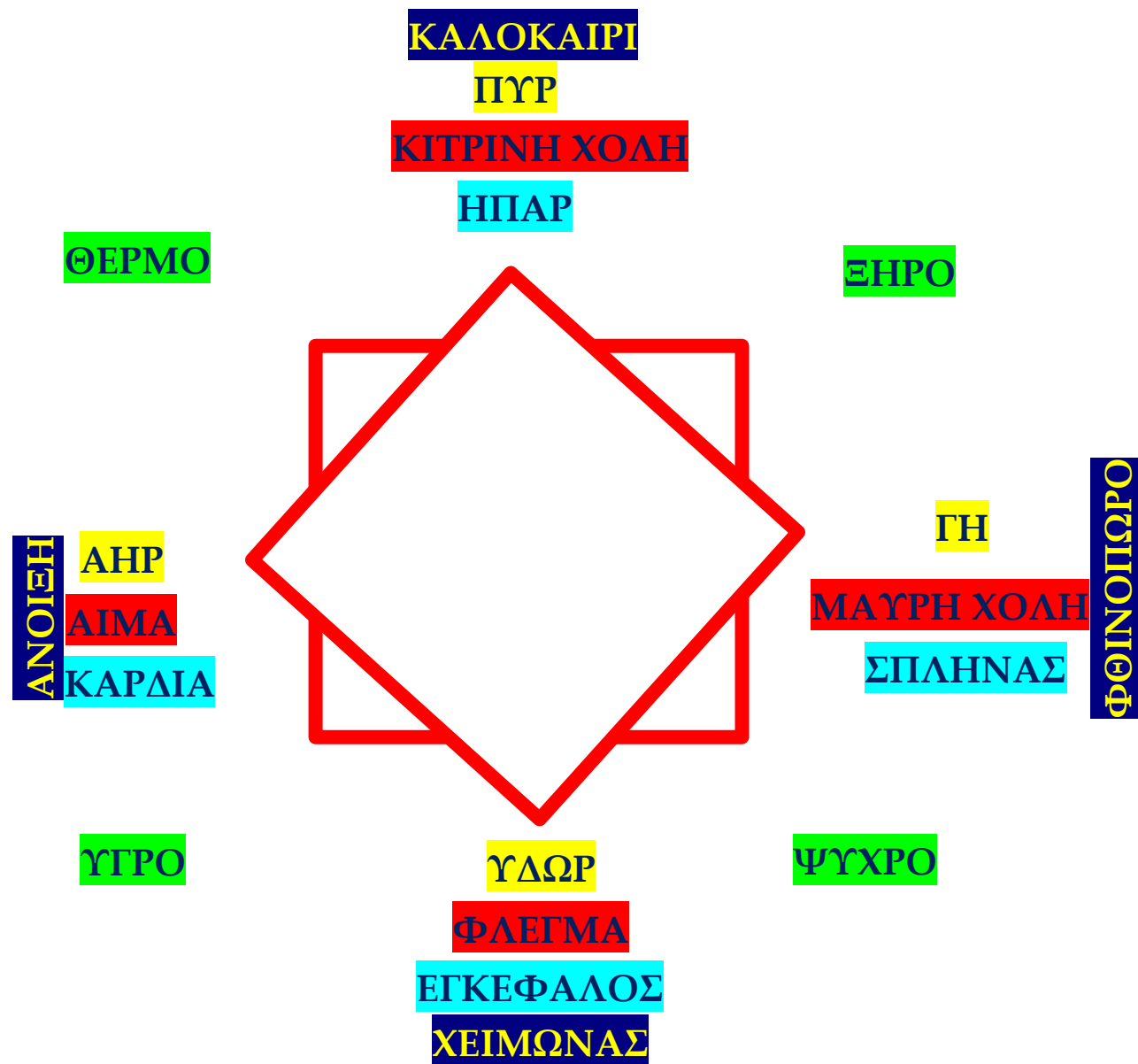

Δημόκριτος (~460 π.Χ. - 370 π.Χ.)

Η κοσμογονική θεωρία του έχει ως εξής: Τα στοιχεία είναι τέσσερα: πυρ, ύδωρ, γη, αέρας.

Η δε Φιλία (η έλξις) τα ενώνει και το Νείκος (η άπωσις) τα χωρίζει.

Εκφράζεται δε κατά τον ακόλουθο τρόπο: Ο Ζευς φεγγοβολεί(=πυρ), η Ήρα τρυφωρίζει την ζωή, καθώς και ο Αΐδωνεύς(=αήρ), η δε Νήστις(=ύδωρ), χύνοντας τα δάκρυά της, δημιουργεί την πηγή της ζωής των θνητών. «Αυτά δε». λέγει «διαρκώς αλλάζουν και ποτέ δεν παύει η αλλαγή αυτή». ωσάν η τακτοποίησις αυτή να είναι αιώνια.

Εμπεδοκλής ο
Ακραγαντίνος
(Ακράγαντας – Αίτνα
495 π.Χ. - 435 π.Χ.)

- Επικράτηση φύλου (αναλόγως της ποσότητας του σπέρματος ή των ωαρίων)
- Θέση εμβρύου στην μήτρα
- Σχηματισμός εμβρύου την 40^η ημέρα
- Πρώτα διαμορφώνεται η καρδιά και τελευταία τα νύχια και τα δόντια
- Περιγραφή του λαβύρινθου του ωτός
- Αντιμετώπιση λοιμών: άναμμα πυρών, υποκαπνισμούς και απομόνωση περιοχών
- Αποξήρανση ελών
- Διευθέτηση ποταμών

Εμπεδοκλής ο
Ακραγαντίνος
(Ακράγαντας – Αίτνα
495 π.Χ. - 435 π.Χ.)